

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО.
КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА ТА
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

УДК 343.13+378.147

DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2025.1.32.156-166>

ПОКЛАДЕННЯ ОBOB'ЯЗКУ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ
ЗЛОЧИНОМ, НА ОБВИНУВАЧЕНОГО ТА ДЕРЖАВУ СОЛІДАРНО: ОКРЕМІ
ПРОБЛЕМИ

Басиста Ірина*

*професорка кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького, докторка юридичних наук, професорка, ЗВО «Університет Короля Данила» (м. Івано-Франківськ, Україна) ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9707-7386>

Завдання дослідження полягає у з'ясуванні дилеми про те, хто може бути притягнутим як відповідач за цивільним позовом у кримінальному провадженні та як цивільний відповідач у кримінальному провадженні в ситуації, коли моральна шкода завдана посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування. Проведено аналіз національного цивільного та кримінального процесуального законодавства, судової практики та наукових підходів, у результаті чого, за допомогою синтезу, вичленено основні прикладні проблеми та запропоновано шляхи для їх науково обгрунтованого вирішення. Індукція та дедукція стали у пригоді в перебігу аргументування авторських висновків. Метод case study забезпечив можливість ілюстрації актуальності дослідження через розкриття реального стану справ, який стає очевидним для читача при аналізі сучасної судової практики та опису різновекторної спрямованості окремих судових рішень та окремих думок до них. У статті підтримано позицію на користь того, що якщо у статті 1174 ЦК України чітко йдеться про відшкодування шкоди державою, то виглядають непереконливими аргументи на кшталт, що в аспекті приписів цієї ж статті ЦК України держава не несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень. Резюмовано, що держава може бути залучена у якості цивільного відповідача у кримінальному процесі, зокрема, коли справа розглядається за процедурою *in absentia*, але при цьому варто чітко встановлювати про який із різновидів шкоди дискусія, бо у ситуації, що аналізується, йдеться про компенсацію моральної шкоди, завданої злочином. Доведено очевидну наявну встановлену законодавством можливість покладення обов'язку компенсації моральної шкоди, завданої злочином, на обвинуваченого як відповідача за цивільним позовом та державу як цивільного відповідача солідарно.

Результати дослідження можуть бути використані у перебігу судового розгляду, коли виникає необхідність покладення обов'язку компенсації моральної шкоди обвинуваченим та державою солідарно.

Ключові слова: кримінальне провадження, цивільний позивач, цивільний відповідач, цивільний позов, відповідач за цивільним позовом, солідарна відповідальність, дистанційні провадження (*in absentia*).

© Басиста І., 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Басиста І. Покладення обов'язку компенсації моральної шкоди, завданої злочином, на обвинуваченого та державу солідарно: окремі проблеми. *Art of Justice*. Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2025. Вип. 1(32). С. 156-166. DOI: <https://doi.org/10.33098/3083-726X.2025.1.32.156-166>

Постановка проблеми

На розгляді Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) перебуває справа, яка розглядалася за процедурою *in absentia*, і вирок місцевому суду цивільний позов потерпілого до обвинуваченого та Міністерства внутрішніх справ України про відшкодування моральної шкоди, завданої злочином, було задоволено. Відповідно стягнуто солідарно з обвинуваченого та МВС України на користь потерпілого моральну шкоду, завдану внаслідок вчинення злочину. Апеляційний суд залишив вирок місцевого суду без змін, а апеляційну скаргу представника МВС України – без задоволення.

У перебігу касаційного розгляду кримінальне провадження було передано на розгляд об'єднаної палати ККС ВС (ухвалою колегії суддів Третьої судової палати ККС у складі Верховного Суду від 13 березня 2025 року). Як значиться у зверненні судді ВС до членів Науково-консультативної ради при ВС (Звернення судді, 2025), причиною стала така обставина, що зазначена колегія суддів Третьої судової палати ККС ВС вважала за необхідне відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених у раніше ухвалених рішеннях Верховного Суду у складі колегій суддів з інших палат, а саме: у постанові Третьої судової палати ККС від 15 лютого 2023 року у справі № 712/10956/16-к (провадження № 51-3095 км 22), Другої судової палати ККС від 14 листопада 2024 року у справі № 755/6856/17 (провадження № 51-6199 км 19), Першої судової палати ККС від 03 грудня 2024 року у справі № 761/18548/18 (провадження № 51-4443 км 23) (Звернення судді, 2025).

Також у зверненні судді ВС до членів Науково-консультативної ради при ВС (Звернення судді, 2025) вказується, що 23.05.2025 Об'єднана палата ККС ВС повернула матеріали кримінального провадження за касаційною скаргою представника цивільного відповідача – Міністерства внутрішніх справ України ОСОБА_8 на вирок Деснянського районного суду м. Києва від 04 березня 2024 року та ухвалу Київського апеляційного суду від 02 жовтня 2024 року щодо ОСОБА_9 на розгляд Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду для прийняття рішення по суті (Звернення судді, 2025; Ухвала об'єднаної палати, 2025).

Отож, перед учасниками Науково-консультативної ради при ВС суддею ВС було поставлено для вирішення кілька питань і у кінцевому результаті всі вони стосуються встановлення можливості компенсації моральної шкоди, завданої злочином, обвинуваченим та державою солідарно. На шпальтах цієї публікації робиться спроба поділитися із колегами власними аргументами та у перебігу дискусії встановити істину чи принаймні зробити черговий крок до неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Чимала кількість наукових розвідок у царині цивільного позову у кримінальному провадженні належить авторству академіка В. Т. Нора, основні ідеї яких сконцентровано у підрозділах першого тому академічного курсу «Кримінальний процес України» за 2021 рік. Однією із провідних ідей, належних перу В. Т. Нора (крім десятка інших лише у цій царині) та підтриманих його послідовниками, зокрема і В. П. Бойком, є розмежування відповідача за цивільним позовом (підозрюваного, обвинуваченого) та цивільного відповідача у розумінні фізичної чи юридичної особи, яка відмінна від підозрюваного й обвинуваченого та в силу закону «несе цивільну (майнову) відповідальність за шкоду, завдану його кримінально-протиправними діями (бездіяльністю)» (Кримінальний процес України, 2021, с. 294–295). На противагу цитованому підходу, авторству професора В. О. Попелюшко належить теза про те, що «цивільними відповідачами за цивільним

позовом у кримінальному провадженні виступають здебільшого підозрюваний, а також обвинувачений в широкому значенні цього терміну» (Попелюшко, 2021, с. 9). Свого часу В. О. Попелюшко вдавався й до характеристики «подвійного процесуального статусу» (Попелюшко, 2021, с. 9), переваг цивільного позову, який розглядається разом із кримінальним провадженням, проблематики завдання шкоди внаслідок ДТП та констатував, що «...якщо цивільна відповідальність застрахована, то у потерпілого є право пред'являти позов як з підстави деліктного зобов'язання до особи, яка завдала шкоди (обвинуваченого), так і з підстави договірної зобов'язання згідно з договором страхування до страховика» (Попелюшко, 2021, с. 9). Згаданий дослідник наполягав й на тому, що лише «...майнова шкода відшкодовується, а моральна та фізична компенсуються, але також можуть і відшкодовуватися, як-от відшкодовуються, наприклад, витрати на лікування потерпілого тощо» (Попелюшко, 2021, с. 9). Ю. В. Циганюк, правда, ще у 2008 році, тобто до набуття чинності КПК України 2012 року, присвятила власну дисертацію найрізноманітнішим аспектам цивільного позову (Циганюк, 2008). Серед значної кількості належно аргументованих рекомендацій авторки запропоновано й власне розуміння цивільного відповідача як учасника кримінального процесу, «...який безпосередньо завдав шкоди злочином (обвинувачений, підсудний), чи в силу закону є відповідальним за деліктні дії інших осіб (батьки, опікуни, власники джерела підвищеної небезпеки тощо), який визнаний таким відповідним процесуальним документом» (Циганюк, 2008, с. 15). Також процесуальний статус цивільного відповідача розглянуто й іншими науковцями вже за чинного КПК України. Так, О. В. Рибалка – з огляду декларативності та нечіткості таких засад кримінального провадження, як змагальність та рівність перед законом і судом (Рибалка, 2013); С. Сорока та Г. Римарук, як і С. Є. Абламський, теж неодноразово вдавалися до обґрунтування авторських пропозицій щодо належного унормування процесуального статусу цивільного відповідача та його представника (Сорока, Римарук, 2019; Абламський, 2024). І це далеко не вичерпний перелік тих дослідників, які працювали з огляду різних аспектів задекларованої проблематики.

Що ж стосується тих дилем, на які Верховний Суд вже дав свої відповіді щодо проблематики цивільного позову у кримінальному провадженні, то чудовим дороговказом є огляд судової практики, який проведений суддею Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Сергієм Фомініним та міститься за покликанням: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentatsii_a_Fomin.pdf.

При цьому без належної уваги у перебігу формулювання правових висновків та позицій Верховним Судом і низки досліджень цивільного позову та цивільного відповідача як учасника кримінального провадження залишилися такі складові, як компенсація солідарно державою та обвинуваченим моральної шкоди за ситуації, коли вона завдана посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування.

Мета статті

Мета статті полягає у відшуванні достатньої кількості аргументів та контраргументів щодо того, хто ж (державна, обвинувачений, обоє тощо) виступає відповідачем за цивільним позовом у кримінальному провадженні та хто є цивільним відповідачем за ситуації, коли

моральна шкода завдана посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження.

1. З огляду на положення статей 62, 128 КПК чи набуває обвинувачений процесуального статусу цивільного відповідача у разі пред'явлення до нього цивільного позову? (Звернення судді, 2025).

У доктрині превалює переконання, що «добровільно відшкодовувати заподіяну підозрюваним, обвинуваченим майнову та/або моральну шкоду вправі лише юридичні особи приватного права. Юридичні особи публічного права, а так само ті, що утворені і функціонують на основі державної чи комунальної власності, такого права не мають» (Кримінальний процес України, 2021, с. 629). При цьому сам процесуальний механізм добровільного способу відновлення майнових прав потерпілої від кримінального характеру правопорушення особи кримінальним процесуальним законом не врегульований (Кримінальний процес України, 2021, с. 629).

Такий спосіб усунення негативних майнових наслідків кримінального правопорушення, як відшкодування завданої потерпілому шкоди за рахунок Державного бюджету України (ч. 3 ст. 127 КПК України¹), стосується не моральної, а майнової шкоди² і вже тривалий час очікує прийняття окремого закону. Стаття 1177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) також у загальних рисах передбачає відшкодування потерпілому завданої злочином майнової шкоди державою за рахунок Державного бюджету України³. І, як вірно підкреслюють автори вже згаданого підручника із Кримінального процесу України (Кримінальний процес України, 2021), однією з обставин для такого відшкодування є заподіяння виключно майнової, а не фізичної чи моральної шкоди, а також невстановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення чи її неплатоспроможність (Кримінальний процес України, 2021, с. 631).

Тому й застосовується, як спосіб відшкодування шкоди, у тому числі й моральної, пред'явлення цивільного позову, який забезпечує сумісний розгляд і вирішення питань про обвинувачення особи у вчиненні кримінального правопорушення та відшкодування завданої нею моральної та майнової шкоди, у перебігу якого обов'язок доказування характеру та розміру такої шкоди лежить на стороні обвинувачення. Варто підкреслити, що слід розмежовувати цей спосіб відшкодування шкоди від того, який встановлений Кримінальним кодексом України і спрямований на усунення негативних, знову ж таки, майнових наслідків для потерпілих, коли судом на засудженого покладається кримінально-правовий обов'язок із відшкодування заподіяної злочином майнової шкоди у випадку застосування різних форм депеналізації (звільнення від покарання) (Кримінальний процес України, 2021, с. 632–633).

Подання позовної заяви передбачає «виникнення» нових учасників кримінального провадження, як-от цивільного позивача та цивільного відповідача. На запитання, хто ж є відповідачем за цивільним позовом, погоджуючись із авторами вже згаданого підручника, вважаю, що відповідачем за цивільним позовом у кримінальному провадженні може бути як сам підозрюваний, обвинувачений, так і цивільний відповідач (Кримінальний процес

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. Документ 4651-VI, редакція від 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. Документ 4651-VI, редакція від 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

³ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

України, 2021, с. 634). Визначення цивільного відповідача наведене законодавцем у частині 1 статті 62 КПК України, зокрема ним може бути «фізична або юридична особа, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану кримінально протиправними діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, та до якої пред'явлено цивільний позов у порядку, встановленому цим Кодексом»¹.

2. Чи може держава виступати у кримінальному провадженні як цивільний відповідач у разі виникнення зобов'язання про відшкодування шкоди на підставі статті 1174 ЦК? (Звернення судді, 2025).

Авторами вже розглядалися окремі штрихи щодо солідарної відповідальності, зокрема співучасників кримінального правопорушення, та було констатовано, що солідарну відповідальність із відшкодування шкоди «... несуть особи: а) діяння яких були об'єднані спільним злочинним наміром, а завдана ними шкода стала наслідком їх спільних дій або бездіяльності; б) по епізодах злочину, в яких встановлено їх спільну участь» (Кримінальний процес України, 2022, с. 279). Своєю чергою, відповідь на питання про солідарну відповідальність держави та обвинуваченого охоплює широке коло включених елементів. Вдаючись до складових цього питання та даючи відповідь на нього, у першу чергу слід конкретизувати про відшкодування якого різновиду шкоди йде мова, а саме: моральної чи матеріальної. Бо згідно із фабулою розглядуваної ситуації у справі № 754/1519/22, провадження 51-28км25, йдеться про відшкодування моральної шкоди, завданої злочином. У судових рішеннях відповідно значиться такий абзац, як: «Стягнуто солідарно із обвинуваченого та МВС України на користь потерпілого моральну шкоду, завдану внаслідок вчинення злочину, у розмірі 200 000, 00 грн» (Звернення судді, 2025; Ухвала об'єднаної палати, 2025). Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду визначені у статті 1167 ЦК України. Так, у її частині 1 йдеться про таке, а саме:

«1. Моральна шкода, завдана фізичній або юридичній особі неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується особою, яка її завдала, за наявності її вини, крім випадків, встановлених частиною другою цієї статті.

2. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала:

1) якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки;

2) якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт;

3) в інших випадках, встановлених законом»².

Своєю чергою, у статті 1174 ЦК України законодавець не конкретизує щодо різновиду заподіяної шкоди, але чітко зазначає, що «Шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується державою,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. Документ 4651-VI, редакція від 01.08.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

² Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цієї особи»¹.

Отож, якщо у статті 1174 ЦК України чітко йдеться про відшкодування шкоди державою, то аргументи на кшталт «... в аспекті приписів ст. 1174 ЦК України держава не є фізичною чи юридичною особою, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадової або службової особи органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні нею своїх повноважень» (див. окрема думка у справі № 754/1519/22 (провадження № 51-28 км 25) (Окрема думка №1, 2025) виглядають непереконливими.

При цьому лише частково згоджуюся, що «...за загальним правилом цивільний позов у кримінальному процесі подається або до підозрюваного, обвинуваченого, який при цьому не набуває процесуального статусу цивільного відповідача (оскільки інше означало б покладення на підозрюваного, обвинуваченого додаткових, аніж визначені ч. 7 ст. 42 КПК України, обов'язків, що є неприпустимим), або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (виключенням з цього правила є усталені судовою практикою випадки подання та розгляду цивільних позовів до підозрюваного, обвинуваченого та страхової установи) (див. окрема думка у справі № 754/1519/22 (провадження № 51-28 км 25) (Окрема думка № 1, 2025). Лише часткова моя згода пов'язана з тим, що, по-перше, мав рацію В. О. Попелюшко, який підкреслював про наявність у розглядуваних випадках так званого «подвійного процесуального статусу» (Попелюшко, 2021, с. 9), і його слід правильно тлумачити. По-друге, не всі виключення вказані у цитованій вище окремій думці судді. Бо із цього приводу Верховний Суд у постанові ВП від 22 січня 2025 року (справа № 335/6977/22) вже підкреслював, що «...статті 1173, 1174 ЦК України передбачають певні особливості відповідальності за шкоду, завдану органами державної влади чи місцевого самоврядування та їх посадовими особами, відмінні від загальних підстав деліктної відповідальності» (Постанова Великої Палати, 2025). У пункті 42 щойно згаданої постанови ВП від 22 січня 2025 року також, серед іншого, значиться, що «для покладення відповідальності на державу за дії (бездіяльність) посадових осіб органів державної влади у виді відшкодування шкоди обов'язковою є сукупність трьох умов: дії органу (посадових або службових осіб) повинні мати протиправний характер, шкода та причинний зв'язок між неправомірними діями і заподіяною шкодою. Вина посадових осіб органів державної влади не є обов'язковою» (Постанова Великої Палати, 2025). У окремій (спільній) думці троє суддів ВП ВС ще глибше занурилися у проблематику та підкреслили, що «...здійснення провадження у справі про притягнення до адміністративної відповідальності, яку надалі закрито судом за відсутності події і складу адміністративного правопорушення (реабілітуюча підстава), свідчить про неправомірність дій посадових осіб підрозділу поліції, які ініціювали та здійснили вказане провадження (складання протоколу, отримання пояснень та інше). Такими діями особою, щодо якої здійснювалося провадження у справі про притягнення до адміністративної відповідальності, може бути завдана моральна шкода, оскільки закриття справи про адміністративне правопорушення через відсутність події і складу адміністративного правопорушення свідчить про те, що

¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

провадження щодо особи здійснювалося незаконно, а, крім того, відшкодування здійснюється незалежно від вини» (Окрема думка № 2, 2025).

ВП ВС теж звертала увагу на те, що «...і в судовому процесі, зокрема у цивільному, держава бере участь у справі як сторона через відповідний орган, наділений повноваженнями у спірних правовідносинах» (див. пункт 35 постанови від 27 лютого 2019 року у справі № 761/3884/18) (Постанова Верховного Суду, 2019). Тобто під час розгляду справи у суді фактичною стороною у спорі є держава, навіть якщо позивач визначив стороною у справі певний орган. У цивільному судочинстві держава бере участь у справі як сторона через відповідний її орган, наділений повноваженнями саме у спірних правовідносинах, зокрема і представляти державу в суді (постанови ВП ВС від 20 листопада 2018 року у справі № 5023/10655/11 (провадження № 12-161 гс 18) (пункт 6.22), від 21 серпня 2019 року у справі № 761/35803/16-ц (постанова № 14-316 цс 19) (пункт 33), від 18 грудня 2019 року у справі № 688/2479/16-ц (провадження № 14 447 цс 19) (пункт 28) (див. <https://reyestr.court.gov.ua.>).

Також з постанови Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2019 у справі №242/4741/16-ц вбачається, що належним відповідачем у справах про відшкодування шкоди, завданої органом державної влади, їх посадовою або службовою особою, є держава як учасник цивільних відносин, як правило, в особі органу, якого відповідач зазначає порушником своїх прав. Держава бере участь у справі як відповідач через відповідні органи державної влади, зазвичай, орган, діями якого завдано шкоду (Постанова Великої Палати, 2019). Тобто відповідачем є однозначно держава (Ухвала Київського апеляційного суду, 2024).

З огляду наведеного важливо усвідомлювати, що такі інститути, як цивільний позов в кримінальному провадженні, тісно поєднаний з позовним провадженням у цивільному судочинстві. Саме тому у частині 5 статті 128 КПК встановлено правило, що якщо певні процесуальні відносини, що стосуються цивільного позову в кримінальному провадженні, не врегульовані КПК України, то до них варто застосовувати норми ЦПК України за умови, що вони узгоджуються із засадами кримінального судочинства і не суперечать їм. Тобто законодавець передбачив та дозволив застосування аналогії цивільного процесуального закону (Кримінальний процес України, 2021, с. 636). Отож, принаймні вже із наведеного аналізу слідує, що держава може бути залучена у якості цивільного відповідача у кримінальному процесі. При цьому варто чітко розуміти, що не мало важливим є те, що в аналізованому нами випадку йдеться про компенсацію моральної шкоди, завданої злочином, і справа розглядалася за процедурою *in absentia*.

3. Чи може обов'язок відшкодування шкоди, завданої посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування в результаті вчиненого кримінального правопорушення, покладатися на обвинуваченого та державу солідарно? (Звернення судді, 2025). Звісно, що розпочати потрібно із законодавчого викладу статті 176 ЦК України, оскільки у ній йдеться про розмежування відповідальності за зобов'язаннями держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад та створених ними юридичних осіб¹. Бо у зверненні судді до членів НКР при ВС (Звернення судді, 2025) йдеться про положення частини 2 цієї статті². У цій частині унормовано, що «Юридичні особи, створені державою, Автономною Республікою

¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
² Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Крим, територіальними громадами, не відповідають за зобов'язаннями відповідно держави, Автономної Республіки Крим, територіальних громад»¹. І це логічно, але не вважаю, що розглядувана нами ситуація у справі № 754/1519/22, провадження 51-28км25, може бути змодельована саме таким чином, бо у ній не йдеться про «зобов'язання держави» у розумінні частини 2 статті 176 ЦК України². Ба більше того, із викладу першої частини цієї статті слідує те, що і держава, і Автономна Республіка Крим, і територіальні громади «у випадках встановлених законом» відповідають за зобов'язаннями створених ними юридичних осіб³. Також не зайвим буде пригадати і частину 3 статті 1191 ЦК України, де йдеться про те, що держава наділена правом зворотної вимоги до особи за обвинувальним вироком суду щодо неї, який набрав законної сили⁴. Також частиною четвертою аналізованої норми встановлено обмеження на відшкодування моральної шкоди при реалізації права зворотної вимоги до винної особи⁵.

Отож, судячи із всього вищевикладеного, у розглянутому нами випадку очевидно є наявна встановлена законодавством можливість покладення обов'язку компенсації моральної шкоди, завданої злочином, на обвинуваченого та державу солідарно.

Висновки

1. Відповідачем за цивільним позовом у кримінальному провадженні може бути як сам підозрюваний, обвинувачений, так і цивільний відповідач.
2. Держава може бути залучена у якості цивільного відповідача у кримінальному процесі.
3. На підставі чинного законодавства допускається покладення обов'язку компенсації моральної шкоди, завданої злочином, на обвинуваченого та державу солідарно. Особливої актуальності така можливість набуває у провадженнях, які розглядаються за процедурою *in absentia* (Науковий висновок, 2025).

Перспективи подальших наукових розвідок Очевидно, що важливо дочекатися кінцевого рішення Верховного Суду із цього складного питання. Логічне, що подальша наукова дискусія залежатиме від нього, а також прогнозованих окремих думок суддів.

Список використаних джерел

1. Абламський С. Є. Представник цивільного позивача та відповідача в кримінальному провадженні: питання балансу забезпечення прав. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 1 (31). С. 540–551. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.47>.
2. Басиста І. В. Щодо притягнення як цивільного відповідача обвинуваченого, який є посадовою або службовою особою органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування та чи може за цієї ситуації обов'язок щодо відшкодування шкоди покладатися на обвинуваченого та державу солідарно : наук. висновок члена Науково-консультативної ради при Верховному Суді на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Сергія Фоміна у справі № 754/1519/22 (провадження 51-28км25). 19.08.2025. 9 с.

¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
² Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
³ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
⁴ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
⁵ Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. Документ 435-IV, редакція від 05.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Звернення судді Верховного Суду до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді у справі № 754/1519/22, провадження 51-28км25 із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 254/0/26-25 від 1.07.2025.
4. Кримінальний процес України : у 3 т. Т. 1. Загальна частина / В. Т. Нора, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін.; за ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.
5. Кримінальний процес : підручник : у 3 ч. Ч. 1 / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 492 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>.
6. Огляд судової практики, проведений суддею Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Сергієм Фомінім. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentatsiia_Fomin.pdf (дата звернення: 20.11.2025).
7. Окрема думка у справі № 754/1519/22 (провадження № 51-28км25). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127605063> (дата звернення: 20.11.2025).
8. Окрема (спільна) думка суддів Великої Палати Верховного Суду Кишакевича Л. Ю., Короля В. В., Шевцової Н. В. на постанову Великої Палати Верховного Суду від 22 січня 2025 року (справа № 335/6977/22, провадження № 14-87цс24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125228529> (дата звернення: 20.11.2025).
9. Попелюшко В. О. Цивільний позов у кримінальному провадженні: практичний аспект. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2021. № 1 (23). С. 1–31. URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21pvoorra.pdf> (дата звернення: 20.11.2025).
10. Постанова Верховного Суду від 27 лютого 2019 року у справі № 761/3884/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854809> (дата звернення: 20.11.2025).
11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 січня 2025 року (справа № 335/6977/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125162574> (дата звернення: 20.11.2025).
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.11.2019 у справі № 242/4741/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87640679> (дата звернення: 20.11.2025).
13. Рибалка О. В. Проблемні аспекти статусу цивільного відповідача як суб'єкта доказування у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Серія «Юриспруденція»*. 2013. № 6-3. Т. 2. С. 116–118.
14. Сорока С., Римарчук Г. Цивільний відповідач у кримінальному провадженні. *Збірник наукових праць*. 2019. С. 148–153. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18288/26.pdf> (дата звернення: 20.11.2025).
15. Ухвала Київського апеляційного суду від 02.10.2024 у справі № 754/1519/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122512188> (дата звернення: 20.11.2025).
16. Ухвала Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23.05.2025 у справі № 754/1519/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127604982> (дата звернення: 20.11.2025).
17. Циганюк Ю. В. Цивільний позов у кримінальному процесі України та країн континентальної правової системи: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ : Академія адвокатури України, 2008. 22 с.

References

1. Ablamskyy, S. Ye. (2024). Predstavnyk tsyvilnoho pozyvacha ta vidpovidacha v kryminalnomu provadzhenni: pytannya balansu zabezpechennya prav [Representative of a civil plaintiff and defendant in criminal proceedings: the issue of balance of rights enforcement]. *Visnyk Kryminolohichnoyi asotsiatsiyi Ukrainy*, №1 (31), 540–551. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.47> [in Ukrainian].
2. Basysta, I. V. (2025) Shchodo prytyahnennya yak tsyvilnoho vidpovidacha obvynuvachenoho, yakyyu ye posadovoyu abo sluzhbovoyu osoboyu orhanu derzhavnoyi vlady, orhanu vlady ARK abo orhanu mistsevoho samovryaduvannya ta chy mozhe za tsiyeyi sytuatsiyi obovyazok shchodo vidshkoduvannya shkody pokladatysya na obvynuvachenoho ta derzhavu solidarno: naukovyy vysnovok chlena Naukovo-konsultatyvnoyi rady pry Verkhovnomu Sudu na vykonannya zvernennya vid suddi Kasatsiynoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu Serhiya Fomina u spravi № 754/1519/22 (provadzhennya 51-28km25). [Regarding the prosecution as a civil defendant of the accused who is an official or official of a state authority, an authority of the ARC or a local self-government body and whether, in this situation, the obligation to indemnify the damage can rest on the accused and the state jointly. Scientific opinion on

the implementation of the appeal from the judge of the Criminal Court of Cassation as part of the Supreme Court Serhii Fomin in case No. 754/1519/22, proceedings 51-28km25)].19.08.2025. 9 s. [in Ukrainian].

3. Zvernennya suddi Verkhovnoho Sudu do chleniv Naukovo-konsultativnoyi rady pry Verkhovnomu Sudu u spravi № 754/1519/22, provadzhennya 51-28km25 iz reyestratsiynym vkhidnym nomerom Verkhovnoho Sudu 254/0/26-25 vid 1.07.2025. [Address of the judge of the Supreme Court to the members of the Scientific Advisory Council at the Supreme Court in case No. 754/1519/22, proceeding 51-28km25 with the registration entry number of the Supreme Court 254/0/26-25 dated 07.1.2025.]. [in Ukrainian].

4. Nor, V.T., Bobechko, N.R., Bahriy, M.V. et al. (2021). Kryminalnyy protses Ukrayiny [Criminal process of Ukraine]. U trokh tomakh. Tom 1. Zahalna chastyna. Lviv. LNU im. Ivana Franka. [in Ukrainian].

5. Basysta, I.V., Blahuta, R.I., Hlovuk, I.V. et al. (2022) Kryminalnyy protses [Criminal process of Ukraine].: pidruchnyk, u trokh chastynakh. Lviv: Lvivskyy derzhavnyy universytet vnutrishnikh sprav. Ch. 1. 492 s. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214> [in Ukrainian].

6. Ohlyad sudovoyi praktyky, provedenyy suddeyu Kasatsiynoho kryminalnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu Serhiyem Fominym. [Review of judicial practice conducted by the judge of the Criminal Court of Cassation as part of the Supreme Court Serhiy Fomin]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentatsiia_Fomin.pdf [in Ukrainian].

7. Okrema dumka u spravi № 754/1519/22 (provadzhennya № 51-28 km 25). [Separate opinion in case No. 754/1519/22 (proceedings No. 51-28 km 25)]. Yedyniy derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved October 24, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127605063> [in Ukrainian].

8. Okrema (spilna) dumka suddiv Velykoyi Palaty Verkhovnoho Sudu Kyshakevycha L. Yu., Korolya V. V., Shevtsovoyi N. V. na postanovu Velykoyi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 22 sichnya 2025 roku (sprava № 335/6977/22, provadzhennya № 14-87tss24). [Separate (joint) opinion of the judges of the Grand Chamber of the Supreme Court L.Yu. Kishakevich, V.V. Korol, N.V. Shevtsova on the decision of the Grand Chamber of the Supreme Court of January 22, 2025 (case No. 335/6977/22, proceedings No. 14-87tss24)]. Yedyniy derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved October 24, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125228529> [in Ukrainian].

9. Popelyushko, V. O. (2021) Tsyvilnyy pozov u kryminalnomu provadzhenni: praktychnyy aspekt [Civil action in criminal proceedings: practical aspect]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiya»*. Seriya «Pravo», 1(23). 1–31. URL : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2021/n1/21pvoppa.pdf> [in Ukrainian].

10. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27 lyutoho 2019 roku u spravi № 761/3884/18. [Resolution of the Supreme Court of February 27, 2019 in case No. 761/3884/18.]. Yedyniy derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved October 24, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80854809> [in Ukrainian].

11. Postanova Velykoyi Palaty vid 22 sichnya 2025 roku (sprava № 335/6977/22). [Resolution of the Great Chamber of the Supreme Court of January 22, 2025 (case No. 335/6977/22)]. Yedyniy derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved October 24, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125162574> [in Ukrainian].

12. Postanova Velykoyi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 27.11.2019 u spravi №242/4741/16-ts. [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated November 27, 2019 in case No. 242/4741/16-ts.]. Yedyniy derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved October 24, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87640679> [in Ukrainian].

13. Rybalka O.V. (2013) Problemni aspekty statusu tsyvilnoho vidpovidacha yak subyekta dokazuvannya u kryminalnomu provadzhenni [Problematic aspects of the status of a civil defendant as a subject of evidence in criminal proceedings]. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*: Seriya «Yurysprudentsiya», № 6–3. T. 2. 116–118. [in Ukrainian].

14. Soroka, S. ta Rymarchuk, H. (2019) Tsyvilnyy vidpovidach u kryminalnomu provadzhenni [Civil defendant in criminal proceedings]. *Zbirnyk naukovykh prats*. 148–153. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/sep/18288/26.pdf> [in Ukrainian].

15. Ukhvala Kyivskoho apelyatsiynoho sudu vid 2.10.2024. u spravi № 754/1519/22. [Ukhvala Kyivskoho apelyatsiynoho sud vid 2.10.2024. u spravi No. 754/1519/22.]. Yedyniy derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved October 24, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122512188> [in Ukrainian].

16. Ukhvala Obyednanoyi palaty Kasatsiynoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 23.05.2025. u spravi № 754/1519/22. [Ukhvala Obyednanoyi palaty Kasatsiynoho kriminalnoho sudu

Verkhovnoho Sudu vid 23.05.2025. u spravi No. 754/1519/22.]. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Retrieved October 24, 2025, from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127604982> [in Ukrainian].

17. Tsyhanyuk, Yu. V. (2008) Tsyvilnyy pozov u kryminalnomu protsesi Ukrayiny ta krayin kontynentalnoyi pravovoyi systemy: porivnyalno-pravove doslidzhennya [Civil action in the criminal process of Ukraine and the countries of the continental legal system: a comparative legal study].: avtoref. dysertatsiyi. k.yu.n. spets. 12.00.09. – kryminalnyy protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza; operativno-rozshukova diyalnist. Kyiv, 2008. Tovarystvo z obmezhenoyu vidpovidalnistyu «Akademiya advokatury Ukrayiny». [in Ukrainian].

IMPOSING THE OBLIGATION TO COMPENSATE MORAL DAMAGE CAUSED BY A CRIME ON THE ACCUSED AND THE STATE JOINTLY: SEPARATE PROBLEMS

Basysta Iryna*

**Professor of the Department of Law named after the Academician of the Ukrainian Academy of Sciences Pr. Ivan Lutskyi, doctor of legal sciences, professor, King Danylo University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)*

The task of the study is to clarify the dilemma of who can be brought as a defendant in a civil lawsuit in criminal proceedings and as a civil defendant in criminal proceedings in a situation where moral damage is caused by an official or official of a state authority, an ARC authority or a local self-government body. An analysis of national civil and criminal procedural legislation, court practice, and scientific approaches was conducted, as a result of which, with the help of synthesis, the main applied problems were identified and ways for their scientifically based solution were proposed. Induction and deduction came in handy in the course of arguing the author's conclusions. The case-study method provided an opportunity to illustrate the relevance of the research through the disclosure of the real state of affairs, which becomes obvious to the reader when analyzing modern judicial practice and describing the multi-vector orientation of individual court decisions and individual opinions on them. The article supports the position in favor of the fact that if Article 1174 of the Civil Code of Ukraine clearly refers to compensation for damage by the state, then arguments such as that, in terms of the provisions of the same article of the Civil Code of Ukraine, the state does not bear civil liability for damage caused by illegal decisions, actions or inaction of an official or official of a state authority, an authority of the Autonomous Republic of Crimea or a local self-government body in the exercise of its responsibilities powers. It is summarized that the state can be involved as a civil defendant in the criminal process, in particular, when the case is considered in absentia, but at the same time, it should be clearly established about which of the types of damage the discussion is about, because in the situation under analysis it is about compensation for moral damage caused by a crime. It has been proved that there is an obvious possibility established by law to impose the obligation to compensate moral damage caused by a crime on the accused, as a defendant in a civil lawsuit, and the state, as a civil defendant, jointly.

The results of the research can be used in the course of the trial, when there is a need to impose an obligation to compensate the accused and the state jointly and severally.

Key words: criminal proceedings, civil plaintiff, civil defendant, civil lawsuit, defendant in a civil lawsuit, joint liability, remote proceedings (in absentia).

Дата першого надходження статті до видання: 10.11.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.12.2025

Дата публікації: 10.02.2026